գումարը միանուագ չի ճարվի և հետևաբար շտեմարան չենք ունենայ:

Շտեմարանի փոխարէն գոնէ պատրաստի դրամագլուխ ունենայինք. այս թէ ոչ հացթուխների ձեռքին գերի կը լինենք:

Հացթուխները գնահատութիւն (տակսա) ասած բանը չեն ճանաչում. երբ կամենում են փոխել են տալիս նշանակած գինը. քաղաքային վարչութիւնը չէ կարողանում նոցա կամայականութիւնը սանձահարել: Հացթուխների և մսավաճառների կամայականութիւնը կարելի էր զսպել նախ՝ մրցումով, որ չը կայ. երկրորդ՝ այն ժամանակ, երբ ոստիկանութիւնը, հաշտարար դատաւորն ու քաղաքային վարչութիւնը միմեանց օգնէին օրինաց համաձայն, բայց այժմ դոցա մէջ սերտ յարաբերութիւն չէ նշմարվում: Քաղաքային վարչութեան կարգադրութիւնների մեծագոյն մասը մնում է անկատար և օրըստօրէ հասարակութեան համակրութիւնը պակասում նուազում է դէպի այդ ամենակարևոր հիմնարկութիւնը: Սորա պատճառը կայանում է նախ՝ նորանում որ վարչութեան հրահանգը տակաւին հաստատված չը լինելով նահանգապետից, ամեն այն վճիռ մնում է թղթի վրա, կամ շատ դանդաղ է կատարվում. երկրորդ՝ ասում են, վարչութեան գործադիր անդամները չեն համապատասխանում իրանց կոչմանը. երրորդ՝ իրաւասուները չեն աջակցում պարտ ու պատշաճ կերպիւ գործադիր վարչութեան. չորրորդ՝ հասարակութեան մէջ տակաւին չէ մարմնացել ինքնավարութեան վսեմ սկզբունքը. հինգերրորդ՝ ասում են ոստիկանութիւնը համամիտ չէ գործում վարչութեան հետ և ուրիշ պատճառներ էլ կան, բայց հարկաւոր չէ սագերին գրգռել....

Քաղաքային վարչութեան քարտուղարը գրաւոր յայտարարութիւնով մեղադրեց գործադիր վարչութեանը՝ ոչ միայն անգործունէութեան մէջ, այլ և այնպիսի զանցառութիւններում, որք եթէ ստուգվեն, բրէական քննութեան կենթարկվեն գործադիր վարչութեան անդամները: Ստուգութեան համար քննիչ յանձնաժողով է կազմվել. կը ցանկայի որ չը ստուգվէին քարտուղարի ցուցմունքները:

Քարտուղարի ընտրութեան ժամանակը լրացաւ, բայց կրկին ընտրվեց հակառակ գործադիր վարչութեան ցանկութեանը:

Ուրեմն իրաւասուների բազմութիւնը (33-ից. 24 սպիտակ քար ձգվեց) հակառակ է վարչութեան գործադիր անդամներին: Ով է մեղաւորը, ես չեմ փութանում պատասխանել. ցաւում եմ միայն որ բանն այսպէս է:

Պարտք եմ համարում ինձ այս ևս ասել, որ եթէ այժմ պ. քաղաքագլուխը և վարչութեան անդամները հրաժարվէին, իրաւասուները չէին կարող նոցանից լաւերին գտնել նրանց տեղումը. ուստի պէտք է խոհեմ լինել և փոքր ինչ էլ ներողամիտ, որովհետև գործը նոր է և պահանջում է աւելի փորձառութիւն: Ասացի որ վարչութեան պարտաւոր հրահանգը վաւերացած չէ, այդ պատճառով գործերի դանդաղ ընթացքը վերագրում են այդ հանգամանքին: Դրան են վերագրում նաև քաղաքիս զգալի և աննկարագրելի աղտոտութիւնը, փողոցների և կամուրջակների քարուքանդ դրութիւնը: Թաղերի գարշահոտ աղբիւսները, քուչաների կանգնաչափ խորութեամբ փոշիները, հում թխած հողախառն հացը, քաղաքի թաղերով բաց ու կեղտոտ առուներից վազող ջրերը պատճառել են զանազան տեսակ հիւանդութիւններ և վատառողջութիւն: Երևանի պէս ջրառատ քաղաքի գլխաւոր փողոցներն անգամ չեն ջրվում, ուստի փոքր ինչ քամի եղած ժամանակ, քաղաքն անտեսանելի է դառնում փոշու ամպերի մէջ: Այս պատճառով աչքացաւն ու թոքացաւը խիստ առատ է մեզանում.—Ոստիկանութեան կառավարութեան ժամանակ քաղաքիս մուտքը հասնում էր 35 հազար րուբլու, այժմ հասնում է 55 հազարին, բայց էլի քաղաքային արկղը դատարկ է և քաղաքիս մաքրութիւնն էլ նոյնն է, ինչ որ էր ոստիկանութեան միջոցին. այս շատ ցաւալի է:

Պ. Ղևոնդ Ղազարեանը տեսնելով քաղաքային արկղի դատարկութիւնը՝ նուիրել է իր քսակից 10,000 րուբլի, որ Քառասնաղբիւր (ղըռխբուլախ) կոչված ջրից խողովակներով ջուր բերվի. բայց ջուրը բերելու համար, ասում են, 20—25 հազար րուբլի պէտք է: Լսում ենք, որ յիշեալ պարոնը տեսնելով որ պակաս գումարը լրացնող չը պիտի լինի, մտադիր է բոլոր ծախսն իր քսակիցն անել և այդպիսով անմահացնել իր անունը մեր հասարակութեան սրտի մէջ. փառք և պատիւ այդպիսի մեծագործ քաղաքացիներին:

Պարոն Աղէքսանդր Մելիք-Աղամալեանը ևս անցեալ նիստին կամեցաւ իւրովսանն օգնել քաղաքային արկղին, առաջարկելով իր երկյարկի քարվանսարան երեք տարի ժամանակով ձրի, որ տարին մօտ 1000 րուբլի վարձ է բերում, երաժշտական խմբին բնակեցնելու. բայց վարչութիւնը մի այլ տուն վարձած լինելով, չը կարողացաւ ընդունել: Պ. Աղամալեանը նոյն քարվանսարան տասըն ամիս ժամանակով տուաւ Սահակմուշեան օր. դպրոցին, որ տայ վարձու և վարձն ստանայ, խորին շնորհակալութիւն պ. Մելիք-Աղամալեանին:

Քաղաքային ինքնավարութեան թշնամիները միշտ աշխատում են վարչութեան անփորձառութիւնից ծագած սխալները մեծ ցոյց տալ իսկականից, որպէս զի յաջողեցնեն վարչութեան անկումը:

Այս մի երազ է, որ վարչութեան թշնամիները չեն դադարում երազելուց:

Հասարակութիւնը զարգացած չէ այնքան, որ կարողանայ սկզբունքը (պրինցիպը) գործադրութեան կերպից զանազանել: Դժբաղդութիւնը նորանումն է, որ մարդս չը կարողանայ իրան տրուած իրաւունքից օգուտ քաղել և չը կարողանայ ազատութիւնը գերադասել ստրկութիւնից: Իրաւասուներից շատերը կարծում են, թէ «իրաւասութիւնը» մի տիտղոս է միայն, որ շնորհված է իրանց, ուրիշ ոչինչ: Նիստի ժամանակ դոցա պարագլուխն ասում էր. «Մի՞թէ այս տիտղոսը մեզ տրվել է, որ մենք ուրիշների տները մաքուր պահելու վրա մտածենք. ամօթ չէ՞ արդեօք այս «իրաւասու» պատուանունը կրել և քաղաքի թաղերի աղբը հաւաքողների վրա վերահսկողութիւն անել....Պօլիցիան ամեն բան ինքն էր մտածում և անում. հիմայ դուք մեզ կանչում էք և առաջարկում որ ամեն կեղտոտութեան, ամեն պակասութեան մասին մտածենք և գործենք. մի՞թէ ես պարտաւոր եմ իմ բան ու գործը թողել և այս պատուաւոր անունով «խալխի» տները և արտաքնոցները մաքուր պահելու վրա հսկել:»

Շատ բաներ կան ասելու այդպիսի խելօք իրաւասուների մասին, բայց ես առ այժմ թողում եմ, յուսալով որ դոքա վերջապէս կը հասկանան իրանց պարտաւորութիւնը:—Տեղային մամուլի պարտաւորութիւնն է մշակել հասարակութեան կարծիքը դէպի ինքնավարութեան ազնիւ գաղափարը, բայց տեղային թերթի պ. խմբագիրը պարապած է առ այժմ հանգուցեալների ստուերի հետ, և հասկացնում է հասարակութեանը, որ այս ինչ անձը փարմասոն էր և թէ երբ մեռաւ իր ջորու հետ համբարձաւ մինչ եօթներորդ երկինքը: Այդ է պատճառը, որ պ. Պ. պաջանեանը նկարվում այժմ իշի վրա նստած, իբր կարիկատուր. և կպցնվում է պատերին, իսկ իր թերթը ստացել է արդէն «Պիսակ» անունը, որ նշանակում է բորոտ կամ քոսոտ. և իսկ որ քոսոտել է ու բորոտել այդ թերթը, որովհետև բացի արատաւոր ու անպատկառ ստաբանութիւնից և հայհոյանքներից, ուրիշ մի լաւ բան չես գտնի նորանում: Շատ ափսոս, որ նորա խմբագիրը փիլիսոփայ է և գործով չէ համապատասխանում իր գնած տիտղոսին:

Նորայր

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Սարատով, 7 հոկտեմբերի

«Մշակի» 169 համարի ներքին լուրերի մէջ «Մեղուի» կեղծ անուններով պատսպարված աշխատակիցների թւում դուք յիշում էք և մի անուն—«Սուր-Սէր»:

Հարցը այնքան նշանաւոր է, որ ես չը կարողանալով անտարբեր մնալ, բարոյապէս հարկադրված եմ հրապարակօրէն խոստովանվել, որ իրաւ այդ անունը մի ժամանակ իմն էր, իսկ եթէ այժմ մի ուրիշն է սեպհականացրել,—Աստուած բարի վայելում տայ: Բայց արդէն վեց տարի է, որ ես ոչ թէ միայն չեմ թղթակցում «Մեղուին», այլ և չեմ կարդում նրան և նրա երեսն էլ չեմ տեսնում: Ուրեմն եթէ 1874 թուականից յետոյ որ և իցէ աշխատութիւն երևել է «Մեղուի» մէջ այդ ստորագրութեամբ, դա իմը չէ, դա ոչ թէ կեղծ, այլ ամենակեղծ է: Բացի այդ՝ ազգութեան և կրօնի խնդրի վերաբերութեամբ դեռ ես 1872 թուականին ես յայտնել եմ իմ հայեացքը նոյն իսկ «Մեղուի» մէջ «Նամակ Աստրախանից» յօդուածիս մէջ. այդ հայեացքը ինձ համար անշեղելի համոզմունք է եղել և կը մնայ միշտ: «Մեղուն» համակրում է ճշմարտութեան դէմ, պատճառ այդ ճշմարտութիւնը ոչ ինքը, այլ «Մշակն» է արծարծել առաջին անգամ, և նա այս պրինցիպին հաւատարիմ կը մնայ մինչև վերջ. «Մեղուն» համակրում է ինքն իր դէմ, պատճառ նրա գոյութիւնը զուգընթաց է իր բռնած ուղղութեան հետ, մի յամառ, ժամանակակից հոգուն հակառակ տարր փայփայում է «Մեղուին» նրա թունաւոր զանգվածի համար. այդ այն տարրն է, որ գիտակցաբար պղտորում է ջուրը միամիտ որսեր անելու համար. նրան ձեռընտու չէ այն ազատ գաղափարը՝ որ քարոզում է «Մշակը»: Թուցէ «Մեղուն» իր հայհոյական շռայլութիւնից մի բաժին ևս ինձ կը տայ, բայց թող հաւատացած լինի, որ ես այնքան հեռու եմ ապրում, որ նրա բզզոցը անզօր է այնքան տարածութիւնից լսողութեանս վրդովելուն:

Իմ ծանօթների կասկածը փարատելու և գլխաւորապէս այդ հարցի վերաբերութեամբ իմ հայեացքը պաշտպանելով, պատւական «Մշակին» անկեղծ համակրութիւնս արտայայտելու նպատակով մի մերժէք, խնդրում եմ ձեզ, մի անկիւն շնորհել նամակիս ձեր լրագրի էջերի մէջ:

Կ. Փամպուխչեանց

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ

—

«Presse» լրագրին հեռագրում են Կ. Պոլսից, հոկտեմբերի 15-ից, հետևեալը. Բ. Դրան Պրիզրէնից ստացած տեղեկութիւնները հաստատում են այն լուրը, որ այս օրերս մի քանի մարդիկ յարձակումն գործեցին աւստրիական թարգմանի տան վրա, և չը նայելով նրա յուսահատ ընդդիմութեանը, սպանեցին տանտիրոջը և իր կնկան: Մարդասպաններից պաշտպանվելու ժամանակ, նա աւազակներից երկուսին սպանեց և երկուսին վիրաւորեց: Բ. Դուռը հրաման ուղարկեց Պրիզրէնի վարչութեանը, որ ամեն միջոցներ գործադրէն յանցաւորներին բռնելու և պատժելու համար:

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետևեալ տեղեկութիւնները:

Բօնապարտիստները հոգացին փոքր ի շատէ զուարճացնել եւրոպական հասարակութեանը, որ չափազանց ձանձրացած է արևելեան գործերի դանդաղ ընթացքից: Նրանք հաւաքվեցին Ֆերնանդօի ցիրկի մէջ և վճռեցին, որ բօնապարտեան ընտանիքի այժմեան ներկայացուցիչ իշխան Ժերօմ, պէտք է հրաժարվի իր իրաւունքներից ֆրանսիական գահի վրա յօգուտ իր մեծ որդի, իշխան Վիկտոր Բօնապարտի: Բայց իշխան Ժերօմ հրաժարվից ընդունել պատգամաւորներին և յայտնեց նրանց մի նամակով, որ ինքը ոչինչ բանից հրաժարվելու դիտաւորութիւն չունի և որ իր որդին չէ ընդունում բօնապարտիստների առաջարկութիւնը:

Այսպիսով բօնապարտեան կուսակցութիւնը այս անգամ պաշտօնապէս մնաց առանց առաջնորդի: Մինչև այժմ այդ կուսակցութիւնը կարող էր իր առաջնորդ համարել իշխան Ժերօմին, որի իրաւունքները այժմ նա մերժեց: Այդ կուսակցութեան և բօնապարտեան ընտանիքի այժմեան ներկայացուցչի մէջ մինչև այժմ եւրոպային յայտնի անհամաձայնութիւն չը կայ, այժմ այդ անհամաձայնութիւնը կատարված փաստ է: Բօնապարտիստներին այժմ մնում է միայն փոխել իրանց դրօշակը և միանալ ֆրանսիական միապետական միւս կուսակցութիւններից մէկի հետ: Միևնոյն ժամանակ միապետական և կղերական այդ կուսակցութիւնը, որ միշտ պարծեցել է իր յեղափոխական ծագումով, անկարող է ամբողջապէս միանալ ֆրանսիական միւս կուսակցութիւններից մէկի հետ:

Նրանց ամբողջապէս չեն ընդունի ոչ օրլէանականները և ոչ հանրապետականները: Նրանց մնում է միայն զանազան մասների բաժանվել:

Այդպիսի բաժանման վնասները այնքան ակներև են, որ կարող է մի անսպասելի անցք պատահել Ֆերնանդօի ցիրկի մէջ ժողով կազմող պարոնների համար: Բօնապարտիստները հասկանալով, թէ ինչպիսի ողորմելի դեր պէտք է խաղան այն կուսակցութիւնների մէջ, որոնց հետ ստիպված կը լինեն միանալ, գուցէ ստիպված կը լինեն իշխան Ժերօմին առաջնորդ ճանաչել բօնապարտեան կուսակցութեան, որ այդ դէպքում մաքրված կը լինի կղերականներից և հանրապետութեան անհաշտ թշնամիներից: Այդպէս փոփոխված ձևով բօնապարտեան կուսակցութիւնը դեռ կարող է ապագայ ունենալ Ֆրանսիայի նման մի երկրի մէջ, որտեղ ժողովրդի մեծամասնութիւնը հեշտութեամբ է հաշտվում ընտրեալ միապետների հետ: Իշխան Ժերօմ կարող է բաւական լինել Ֆերնանդօի ցիրկի մէջ եղած ժողովից, բայց այդ ժողովին մասնակցողները անուղղելի հարուած տուեին իրանց կուսակցութեան գործին:

«Դէյլի Նէյուս» լրագրին Վիէննայից գրում են հոկտեմբերի 14-ին. Քաղաքական աղբիւրներից ստացված տեղեկութիւնների համեմատ Ֆրանսիան Արևելեան հարցի վերաբերութեամբ Գերմանիայի և Աւստրիայի հետ համաձայնութեամբ կը գործէ և կընդդիմանայ արտաքոյ կարգի միջոցների գործադրելուն: Այդ երեք պետութիւնները լաւ են համարել սուլթանի գահընկէց անելը: Այդ պետութիւնները հարց են բարձրացրել ոչ թէ միայն սուլթանին գահընկէց անելու մասին, այլ և Թիւրքաց գահը մի աւելի ընդունակ ընտանիքի ներկայացուցչին առաջարկելու մասին: Արևելեան հարցի այդպիսի լուծումը ամենաանվտանգն է համարվում:

Լրագիրներին փարիզից հաղորդում են հետևեալը: Հեռագիրների և փօստային մինիստր Կ. Կօշէրի հոկտեմբերի 15-ին հանրապետութեան նախագահ Գրևիին ներկայացրեց միջազգային փօստային կօնֆերենցիայի անդամներին: Հանրապետութեան նախագահը ընդունելութեան ժամանակ շնորհաւորեց կօնֆերենցիայի գործունէութիւնը, որ օգուտ կը տայ Եւրօպայի առևտրին և կը հաստատի խաղաղութեան և ազատութեան գործը: Նոր ժողովուրդները, պատերազմողներից և նուաճողներից արդիւնաբերողներ և առևտրական դառնալով, աւելի մեծ օգուտ տուեին խաղաղութեան և ազատութեանը, քան թէ քաղաքականութիւնը և փիլիսոփայութիւնը:

Առաջ ժողովուրդները ապրում էին պատերազմներով և աւարներով, իսկ այժմ նրանք ապրում են իրանց արդիւնաբերութեամբ և նրանց փոփոխելով: Առաջ նրանք միմեանց ջարդում էին, իսկ այժմ փոխադարձապէս հարստանում են: Նիդերլանդների փօստային գլխաւոր դիրեկտորը շնորհակալութիւն յայտնեց Ֆրանսիայի հիւրասիրութեան համար և յայտնեց, որ կօնֆերենցիան բաւականացուցիչ հետևանքների կը հասնի:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

—

«Հաւասի» ընկերութեանը հեռագրում են հոկտեմբերի 15-ից: Այսօր Չերնօգօրիական իշխանի պատուաւոր զօրքերի ուղեկցութեամբ հասաւ Ցետինիէ Չերնօգօրիական զօրքերի գլխաւոր հրամանատար Բօժօ Պետրովիչ: Չերնօգօրիական իշխանը խնդրեց Անգլիայի և Ֆրանսիայի ներկայացուցիչներին ներկայ գտնվել, երբ կը սկսվեն բանակցութիւններ Թիւրքաց հաւատարմատարի հետ Դուլցինիօն յանձնելու մասին: